

Vol. 8, No. 1, 2022

УДК 101:165 + 16

<https://doi.org/10.23939/shv2022.01.039>

**РОМАН ІНГАРДЕН ПРО ОНТОЛОГІЧНЕ
ТА ФОРМАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ВИСЛОВІВ**
(Передмова до українського перекладу праці Романа Інгардена
“Критичні зауваги до позитивістської логіки”)

Ігор Карівець

Національний університет “Львівська політехніка”

ORCID: 0000-0002-4555-2226

Scopus Author ID: 57194522632

ResearcherID: P-1210-2019

ihor.v.karivets@lpnu.ua

(Надіслано: 28.12.2021. Прийнято: 11.02.2022)

© Карівець І., 2022

Вперше українською мовою публікується праця “Критичні зауваги до позитивістської логіки” відомого польського філософа Романа Інгардена (1893–1970), результати досліджень якого у царині онтології, феноменології та естетики є вагомими досягненнями у польській та світовій філософії. Також Роман Інгарден здійснював дослідження у царинах мовознавства (теорії мови) та логіки. Але ці його, так би мовити, прикладні дослідження мови та логіки, так чи інакше, були пов’язані з його онтологічними та реалістично-феноменологічними поглядами. Праця “Критичні зауваги до позитивістської логіки” Романа Інгардена є працею, в якій представлені його аналітичні дослідження логіки висловів. У цій праці польський онтолог та феноменолог демонструє анти-позитивістський підхід до ролі висловів у людському пізнанні та житті.

Ключові слова: Роман Інгарден, логістика, логіка висловів, формальна логіка, формалізація, позитивістська логіка, вислів, Львівсько–Варшавська школа.

**ROMAN INGARDEN ON ONTOLOGICAL
AND FORMAL MEANING OF PROPOSITIONS**
(Foreword to the Ukrainian translation
of Roman Ingarden’s work “Critical Remarks on Positivistic Logic”)

Ihor Karivets

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-4555-2226

Scopus Author ID: 57194522632

ResearcherID: P-1210-2019

ihor.v.karivets@lpnu.ua

(Received: 28.12.2021. Accepted: 11.02.2022)

For the first time, the work “Critical Remarks on Positivistic Logic” by the famous Polish philosopher Roman Ingarden (1893–1970), whose researches in the field of ontology, phenomenology and aesthetics have significant achievements in the world philosophy, is translated into the Ukrainian. In addition, he conducted research in such areas as linguistics and logic. But these, so to speak, applied studies of language and logic were, in one way or another, connected with his ontological and realistic-phenomenological views. Roman Ingarden’s “Critical Remarks on Positivistic Logic” is a work in his analytical study of the logic of propositions (calculus of propositions). In this work Polish phenomenologist and ontologist strictly demonstrates anti-positivistic approach to the role of propositions in a human cognition and life.

Keywords: *Roman Ingarden, logic of propositions, formal logic, logistics, formalization, calculus of propositions, positivistic logic, proposition, Lviv–Warsaw School.*

«Щодо “сутності філософії” – то я вважаю, що філософія є систематичним дослідженням – перш за все, базуючись на безпосередньому пізнанні, – сутності всіх предметів»¹

(Роман Інгарден до Казимира Твардовського, 18 лютого 1923)

Роман Інгарден належить до філософів, які пішли своїм шляхом і виступили проти позитивізму та неопозитивізму. І це не зважаючи на домінування цих двох напрямів у часи його життя. Польський філософ формувався у філософському середовищі, яке виникло завдяки засновнику Львівсько–Варшавської школи Казимиру Твардовському (1866–1938), учневі австрійського філософа Франца Brentano (1838–1917). Стиль філософії Казимира Твардовський та його методи не можна було назвати цілком позитивістськими; він практикував поєднання емпіризму (досвіду), раціоналізму (розуму) та аналізу. Крім цього, засновник Львівсько–Варшавської школи, лекції якого слухав у Львівському університеті Роман Інгарден, не був схильний до абстрактних спекуляцій та теоретизувань, які би він покладав у “загальні філософські системи”. Навпаки, для нього була характерна “мінімальна філософія”, тобто філософія, яка зосереджена на аналізі певних понять, на тому, що потребує прояснення та пояснення; він прагнув до “ясного й чіткого мислення” у філософії. Казимир Твардовський стояв у витоків формування т. зв. наукової філософії, тобто філософії, яка є раціональною, аргументованою і такою, що впливає з чіткого та ясного мислення. Щоб чітко та ясно мислити, філософу треба знатися на логіці та психології мислення, тобто знатися на процесі створення витворів мислення: ідей, понять, висловів, висновків тощо. Відмінність між Романом Інгарденом та Львівсько–Варшавською школою важлива з точки зору того, що називають “творенням філософії”. Якщо Львівсько–Варшавська школа репрезентує аналітичний триб філософії, зокрема і Казимир Твардовський, то філософія Романа Інгардена репрезентує її феноменологічно-онтологічний триб.

Роман Інгарден не був професійним логіком чи мовознавцем. Проте, його фундаментальна праця

“Про літературний твір”² містить розгорнуту концепцію мови, яку він використовує для онтологічних побудов, і крім цього він приєднується до критики позитивістської інтерпретації логіки. Критика сучасної математичної логіки відображена у його відомих і, можна сказати, піонерських працях про логіку питань³ та про гіпотетичні вислови⁴. І перекладена праця також є критичною щодо позитивістської та математичної логіки висловів. Як зазначає Ян Воленський: «Він критикував, зокрема, конвенціоналізм, номіналізм, відсутність пояснення пізнавальних основ логіки, “сліпий” формалізм...» [Воленський, 2021:58]. Але такою загальною критикою він не обмежувався. У перекладеній праці Інгарден критикує ототожнення умовного вислову з імплікацією й показує, що формально-логічний аналіз мови є дуже обмеженим.

Для Романа Інгардена, мова не є суб’єктивно-психологічним феноменом. Його концепція мови полягає у тому, що мова розуміється як певна об’єктивна система. Як у синтаксичному сенсі, так і у семантичному сенсі, мова є об’єктивною. Тому лінгвістичні значення не виражають суб’єктивного мовлення, ґрунтоване на “озовнішненні” психологічно-внутрішнього ментального процесу (мислення), яке фіксується за допомогою мовних знаків та конструкцій. Відтак, концепція мови Інгардена є протилежною до концепцій мови психологістів дев’ятого й початку двадцятого століття, позитивістських номіналістів і навіть до погляду Гуссерля, що лінгвістичне значення є ідеальним. За допомогою мови здійснюється онтологічний аналіз. Важливе значення (смысл) слова (вислову), яке є посередником між лінгвістичним вираженням (звук, синтаксис) та об’єктом, який позначає це слово. Тому вислови, а вони є сукупністю не просто синтаксично правильно розташованих слів, а навантажені “багатим” значенням-смыслом, який втрачається при формалізації. Важливі відтінки, контексти висловів, а не їхня формальна структура. Формальна структура висловів нічого не може сказати про їхню істинність та хибність; істинність та хибність висловів не можна

² Вперше опубліковано німецькою у 1930 році як “Das literarische Kunstwerk”. Польський переклад опубліковано у 1960 році з назви “O dziele literackim”.

³ Ingarden, R. (1925). Essentiale Fragen. *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung VII* (Halle 1925), pp. 125–304.

⁴ Ingarden, R. (1972). O sądzie warunkowym. B: Z teorii języka i filozoficznych podstaw logiki, 271–315. Warszawa: PWN.

¹ Kuliniak, R., Leszczyna D., Pandura M. (Eds.). (2016). *Korespondencja Romana Witolda Ingardena z Kazimierzem Twardowskim*, 240. Kęty: WYDAWNICTWO MAREK DEREWIECKI.

формалізувати, бо ці значення (сенси) залежать не від синтаксису, а від семантики, яка глибоко укорінена в контексти, нюанси, висловлювання. Вислів вже є доконаним реченням, а висловлювання – це процес говоріння; висловлювання стає висловом, коли завершується його формулювання, як певної змістовної (сенсовної) цілісності. Коли я, наприклад, кажу “Київ – це столиця України”, то це не просто формальна структура $S \in p$, а ціла історія, цілий спектр значень та різноманітні контексти. Я не можу “поділити” цей вислів на лінгвістичні частини й розглядати їх окремо: “Київ”, “є”, “столиця”, “Україна”. Цей вислів є семантичною цілісністю і саме ця цілісність робить його істинним.

Вище сказане змушує нас звернутися до розуміння Інгарденом двозначної логіки. Він критикує номіналістичне розуміння істини як “1” та хибі як “0”, а також матеріальну імплікацію (умовне висловлювання типу “якщо..., то...”). Умову імплікації та її наслідок не можна розривати й розглядати окремо. Будь-який вислів, чи то умовний, чи то категоричний, чи ще якийсь, є цілістю і лише у своїй цілості він є істинним або хибним. А так звана “таблиця істинності матеріальної імплікації” надає різного значення (“1” або “0”) умові й наслідку і в залежності від цих значень впливає загальне значення імплікації. Тому Інгарден пропонує розуміти вислови як певні “гештальти”, а не як окремішні слова, які поєднані формальним чином, наприклад логічним сполучником “є” або “якщо..., то...”. Вислів “Київ є столицею України” – це певний “гештальт”, причому онтологічний. Треба сказати, що Інгарден вивчав феноменологію у Гуссерля саме тому, що засновник феноменології говорив про можливість пізнання сутності, того, що є, закликаючи повернутися “до самих речей”. І така сутнісна орієнтація феноменології Гуссерля привабила його. Вираження сутності (самої речі) за допомогою висловів – ось позиція

Інгардена, яка не співпадає з позитивістською чи неопозитивістською теорією пізнання та логікою. Він зацікавлений у виявленні буття сутностей, тобто тих речей, які є реальними. Відтак, значення (смысл) або сутність виражається за допомогою мови, які не є психологічно-менталістськими, а є онтологічними. Мова позначає той чи інший реальний об’єкт, визначає стан справ, не формально, а онтологічно. Значення (смысл) слова Інгарден розуміє двояко: 1) як частину вислову (як вищу семантичну одиницю), 2) як ізольоване одиничне слово. Тому, як було вже зазначено вище, значення слова не є ні психологічним феноменом, тобто не є продуктом ментальної діяльності, ні ідеальним об’єктом. Значення слова, разом з його смыслом в цілому вислові, є об’єктивним і тому є трансцендентним до будь-якого ментального досвіду [Ingarden, 1973:25]. Український читач має нагоду ознайомитися поки-що з єдиним україномовним перекладом праці Романа Інгардена, а також з особливостями розуміння логіки та мови з точки зору реалістичної феноменології.

ЛІТЕРАТУРА

Воленський, Я. (2021). Роман Інгарден і Львівсько-Варшавська школа. В Дм. Шевчук (Ред.). *Філософія Романа Інгардена і сучасність: колект. моногр.*, 31–61. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”.

Ingarden, R. (1973). *The Cognition of the Literary Work of Art*. Chicago: Northwestern University Press.

REFERENCES

Woleński, J. (2021). Roman Ingarden and the Lviv-Warsaw School. In Dm. Shevchuk. (Ed.). *Roman Ingarden's Philosophy and Contemporaneity: Collective Monograph*, 31–61. [In Ukrainian]. Ostroh: Ostroh Academy National University Publishing House.

Ingarden, R. (1973). *The Cognition of the Literary Work of Art*. Chicago: Northwestern University Press.